SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

5-son (5-jild)
2025

ISSN: 2181-1342 (Online)
Сайт: https://scienceproblems.uz
DOI: 10.47390/SPR1342V5I5Y2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahammatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasi mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, Oʻzbekiston Respublikasida xizmat koʻrsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, Oʻzbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat Gʻaybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), Oʻzbekiston Respublikasi Sudyalar oliy kengashi huzuridagi Sudyalar oliy maktabi;

Joʻrayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom oʻgʻli — yuridik fanlar boʻyicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, Oʻzbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), Samarqanddavlatuniversiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport boʻyicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo‘limi psixologik xizmat boshlig‘i.

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po‘latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo‘tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O‘zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro‘yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo‘yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil: scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

IJTIMOIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI
5-jild, 5-son (May, 2025). - 569 bet.

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

Qurbonova Marg'uba
O'ZBEK TILI VA TIL SIYOSATI: TARIXIY EVOLYUTSIYA VA ZAMONAVIY OMMALASHTIRISH VOSITALARI 13-15

Polvanov Azim Kuchkarovich
AMIR TEMUR QO'SHINIDA HARBIY TA'MINOT VA ASKAR SAFARBARLIGINING MANBALARDA YORITILISHI 16-21

Esnazarova Zulfiya Baltashovna
QORAQALPOQLARNING SHAHAR MADANIYATI (1873 – 1924) 22-27

Axmedov Shaxzod Farxod o'g'li
O'ZBEKISTONDAGI YOSHLAR TASHKILOTLARI FAOLIYATI TARIXIDAN (1991 – 2017-yillar) 28-36

Mamajonov Alisher, Alisherov Abduvohid
IKKINCHI JAHON URUSHI JANG MAYDONLARIDA ANDIJONLIK RAHBAR XODIMLARNING ISHTIROKI 37-43

Mamasaidov Lutfillo Payzullo o'g'li
XALQ TA'LIMI SOHASINI RIVOJLANTIRISHDA HAMKORLIK ALOQALARI 44-47

Asadova Ra'no Baymanovna
INNOVATIVE APPROACHES TO URBAN PLANNING AND TOURISM INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT IN NEW UZBEKISTAN (CASE STUDY OF INDIA'S EXPERIENCE) 48-52

Esanova Nilufar
1991-2024 YILLARDA O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING SANOAT SOHASIDA HAMKORLIGI: NATIJALAR VA ISTIQBOLLAR (HINDISTON VA XITOY MAMLAKATLARI MISOLIDA) 53-56

Abdug'aniyev Bekzod Abduvali o'g'li
O'ZBEK XONLIKLARI VA USMONLI DAVLATI HUKMDORI SULTON SULAYMON O'RTASIDAGI SIYOSIY ALOQALAR 57-64

Xudoyberdiyev Axrorboy Nabi o'g'li
HUDUDIY YONDASHUV ASOSIDA YOSHLARGA OID DAVLAT SIYOSATINI AMALGA OSHIRISH: QASHQADARYO VILOYATI MISOLIDA 65-70

Zokirjanov Mirzohid Shuxrat o'g'li
XIX ASRNING IKKINCHI YARMI – XX ASR BOSHLARIDA BOKU NEFT SANOATINING ROSSIYA IQTISODIY HAYOTIDA TUTGAN O'RNI 71-74

Xudayberdiyev Utkir Toshmuradovich
MUSTAQILLIK YILLARIDA TOSHG'UZOR-BOYSUN-QUMQO'RG'ON TEMIR YO'LINING QURILISHI VA UNING IJTIMOIY-IQTISODIY AHAMIYATI 75-80

O'rmonov Husniddin Baxriddin o'g'li
ULUG' VATAN URUSHINING DASTLABKI YILLARIDA O'ZBEKISTON SANOATI 81-88

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Urdushev Xamrakul, Sirojiddin Eshanqulov
MEVA-SABZAVOTCHILIK KLASTERLARI:
EKSPORTGA YO‘NALTIRILGAN RIVOJLANISH 89-98

Maxammadaliyeva Muslimaxon Sherali qizi
MOBIL ILOVALAR ORQALI XIZMAT KO‘RSATISH:
QULAYLIKMI YOKI NAZORAT VOSITASIMI? 99-104

Xakkulov Akbar Uralovich
MARKAZIY BANK FOIZ SIYOSATINING BANKLARNING FOIZ RISKIGA TA’SIRI 105-111

Amonov Mehriddin Oromiddinovich
TADBIRKORLIK FAOLIYATINI BOSHQARISHDA RAHBARLIK USLUBI:
AVTOKRATIK RAHBARLAR 112-117

Ismoilova Dilfuza Ibodullayevna
HUDUDLARDA AHOLI SALOMATLIGINI TA’MINLANGANLIK DARAJASINI
BAHOLASH USULLARI VA MEZONLARI 118-125

Yangiboyev Rustam Berdiyarovich
TIJORAT BANKLARI LIKVIDLILIGINI BOSHQARISHNING NAZARIY ASOSLARI 126-131

Ollanazarov Bekmurod Davlatmuratovich
DXSH LOYIHALARIDA INVESTITSION KRAUDFANDING MODELIDAN
FOYDALANISH ORQALI INVESTITSION FAOLLIKNI OSHIRISH VA UNI TURISTIK
XIZMATLAR KO‘RSATISH SOHASIDA QO‘LLASH ISTIQBOLLARI 132-143

Eshqobilova Nigoraxon, Qurbonova Safiyabonu
DAVLAT BUDJETINING DAROMADLARINI SHAKLLANTIRISHNING
NAZARIY ASOSLARI 144-150

Umronov Eldorbek Sodirovich
HUDUDLARDA INNOVATSION XIZMATLAR TURLARI RIVOJLANISHINING
EKZOGEN VA ENDOGEN OMILLARI, ULAR TASNIFI VA KO‘RSATKICHLARI 151-159

Turgunov Jasurbek, Siddikova Farangiz
OPPORTUNITIES AND PROSPECTS FOR DEVELOPING A GREEN ECONOMY
IN UZBEKISTAN 160-172

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Ahmedova Dilrabo
YOSHLARNING MA’NAVIY-AXLOQIY QIYOFASINING SHAKLLANISHIGA TARIXIY
JARAYONLARNING TA’SIRI 173-177

Raxmatova Xolidaxon Xolikovna
NAQSHBANDIYLIKDAGI MUROSA FALSAFASIGA OID QARASHLARINING
FALSAFIY TAHLILI 178-184

Kurbonaliyev Ural Xatamovich
ZAMONAVIY AXLOQIY INQIROZ SHAROITIDA ABU MUHAMMAD ABDULLOH
DORIMIY MEROSINING YOSHLAR MA’NAVIYATINI YUKSALTIRISHDAGI ROLI 185-189

Soipova Mavjuda Karimjanovna
FAZL IBN AHMAD TA’LIMOTIDA BILISH MASALASI 190-194

Jabborova Saodat Sattorovna
MA'NAVIYAT DAVLAT VA JAMIYAT RIVOJLANISHINING ASOSI 195-198

Fayziyev Xurshid Jumayevich
VOLTER FALSAFIY QARASHLARIDA FRANSIYADA AGRAR MUNOSABATLAR TAHLILI 199-204

Olimova Moxinur Ravshanbek qizi
YANGI O'ZBEKISTON TARAQQIYOTIDA MA'NAVIYATNING O'RNI 205-208

Usarkulov Oybek
O'ZBEKISTON VA JANUBIY KOREYA O'RTASIDAGI MADANIY, ILMIY-TEXNIKAVIY ALOQALARNING IJTIMOIY AHAMIYATI 209-214

Majidov Sodiqjon Sadullayevich
IJTIMOIY ZIDDIYATLAR VA IJTIMOIY FALSAFIY TALQINLAR 215-218

Абдуллаева Икбола Мохировна
КНИГА – КАК ОДИН ИЗ ОСНОВНЫХ ВИДОВ ИСКУССТВА – ИСКУССТВО СЛОВА 219-226

Yusupova Ranoxon Tolibjonovna
MUHANDISLIK TAFAKKURINI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOIY- FALSAFIY OMILLARI 227-230

Turabova Sevara Kattaqulovna
GLOBAL MEHNAT BOZORIDA SOFT SKILLS VA IJTIMOIY ONGNING STRATEGIK INTEGRATSIYASI 231-235

Rustamov Ramz Rizoqulovich
DESTRUKTIV TARG'IBOT TA'SIRIDAN HIMOYALANISHDA TANQIDIY TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISH AHAMIYATI 236-240

Aslanov Said Karimovich
TIZIMLI YONDASHUV VA BOSHQARUV FAOLIYATING O'ZORO ALOQADORLIGI 241-244

G'aniyev Elbek Abdizoitovich
YOSHLARDA AXLOQIY INQIROZ KUCHAYISHIDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING ROLI 245-248

Bozarov Dilmurod Mirzarasulovich
SINERGETIKANING ONTOLOGIK MUAMMOLARNI HAL ETISHDAGI O'RNI 249-252

Ochilova Nigora Ruzimuratovna
GLOBAL MUAMMOLARNI BARTARAF ETISHDA XALQARO KUCHLAR BIRLASHUVINING AHAMIYATI 253-258

Azimov Ozod Mamatkulovich
YOSHLARDA EKOESTETIK DUNYOQARASHNI SHAKLLANTIRISHNING FALSAFIY ASOSLARI 259-264

Xolmirzayeva Jumagul Xamdamovna
TARIXIY MANBALARDA YOSH MUTAXASSISLARNI RIVOJLANTIRISH HAQIDAGI QARASHLAR 265-271

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

Мамбетов Сердар Ахмедович
СПОСОБЫ ПЕРЕВОДА РУССКИХ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ НА КАРАКАЛПАКСКИЙ ЯЗЫК 272-280

Qurbanova Hilola Maqsadbek qizi
PRACTICAL NEEDS' ANALYSIS OF SOME BILINGUAL STUDENTS 281-288

Rakhmonova Yulduz Khusanovna
A HETEROGENEOUS LEGACY:
EXAMINING HEMINGWAY'S STYLE IN HIS LATER YEARS 289-295

Yakubova Nilufar Egamberganovna
ESKI O'ZBEK TILIDA TAF'IL QOLIPLI O'ZLASHMALAR 296-301

Sadullayeva Muxlisa Xamrayevna
ZAMONAVIY O'ZBEK HIKOYALARIDA BADIIY KONFLIKT MASALASI 302-307

Shomurodova Shahlo, Axmedjanova Farida
MARGARET DRABBLENING "THE MILLSTONE" ASARIDAGI NOYOB KO'RINISH 308-311

Nazarov Sardor Shamurodovich
A COMPARATIVE STUDY OF THE STRUCTURAL-SEMANTIC
FEATURES OF ENGLISH AND UZBEK WORD COMBINATIONS 312-315

Otajonova Dildor Baxtiyarovna
HAQORAT VA TAHDIDLAR BILAN BOG'LIQ DA'VOLARNI SUD-LINGVISTIK
EKSPERTIZADAN O'TKAZISH ALGORITMI 316-325

Файзуллина Наргиза Дамировна
СОВРЕМЕННЫЕ СИНОНИМЫ И ТЕРМИНЫ КОМПЬЮТЕРНО-ИГРОВОГО
СЛЕНГА В РУССКОМ ЯЗЫКЕ 326-331

Sodiqova Dinora Ilhom qizi
ANALYSIS OF PRINCIPLES OF CONVEYING FEELINGS CONCERNING LITERARY
TRANSLATION 332-337

Nazimova Himmatoy
"DEV" VA "YALMOG'IZ" OBRAZI ETIMOLOGIYASI, KELIB CHIQISHI VA MADANIY
ILDIZLARI TAHLILI 338-342

Arziqulova Xurshida, Mustanova Shohista
SHARQ VA G'ARB DRAMATURGIYASI: MADANIY ALOQALAR
VA ILHOM MANBALARI 343-348

Azizova Feruza Rejavaliyevna
TA'LIM JARAYONIDA INNOVATSION G'OYALAR VA TEXNOLOGIYALARNI
JORIY QILISH ZAMONAVIY TA'LIMNING BOSH STRATEGIYASI 349-353

Agzamova Gulrux Ravshan qizi
XITOY TILIDAGI MUROJAAT ATAMALARINING UMUMIY VA XUSUSIY BELGILARI 354-358

Sherkulov Sardor Komilovich
SOCIAL PROBLEMS IN THE WORKS OF THOMAS HARDY:
AN INVESTIGATION OF CLASS INEQUALITY, GENDER AND INDUSTRIALIZATION 359-364

Rasulov Zubaydullo, G'ayratova Oybegim
DISKURS — LINGUAPRAMAGMATIK YONDASHUV OBYEKTI SIFATIDA 365-368

Bozorova Umida Qilichovna
BADIIY KIRITMALARNI ROSSIYADA O'RGANILISHI 369-372

Nuriddinova Huriyat Baxtiyorovna
TOPISHMOQLARNING SEMANTIK XUSUSIYATLARI 373-376

Mamadiyorova Hilola
TAOM NOMLARINING TARJIMA JARAYONIDA MADANIY TAFOVUTLARNING TA'SIRI 377-384

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

Abdullayeva Nodira Odil qizi
OILAVIY (MAISHIY) ZO'RAVONLIK OMILLARI MAJMUASI 385-393

Jo'raqulov Javohir Musoqul o'g'li
TOVLAMACHILIK JINOYATINI AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANIB SODIR ETISH AMALIYOTI: MUAMMO VA YECHIMLAR 394-399

Otamirzayev Oybek Murodullo o'g'li
YER OSTI SUVLARINI MUHOFAZA QILISH VA ULARDAN FOYDALANISHNING PREDMETI VA USULLARI 400-407

Утебаев Саламат, Калбаева Эльдора
ВОПРОСЫ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ПРЕСТУПЛЕНИЕ ХУЛИГАНИЯ В НЕКОТОРЫХ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ 408-413

Nuriddinov Ismoil O'lmas o'g'li
BURHONUDDIN MARG'INONIYNING "HIDOYA" ASARIDA JINOYAT VA JAZO MUVOZANATIGA OID AYRIM MASALALAR 414-420

Jabbarova Yulduz Ibrohim qizi
SUN'IY INTELLEKTNING NOTO'G'RI XULOSALARI (GALLYUTSINATSIYALAR): MOHIYATI, SABABLARI VA HUQUQIY TARTIBGA SOLISH ZARURATI 421-432

Burxonov Shahzod Burxon o'g'li
XALQARO MEHNAT STANDARTLARI VA MEHNAT SHAROITLARINI TARTIBGA SOLISH 433-438

Avezov Umidjon Toshpulatovich
O'ZBEKISTONDA KASABA UYUSHMALARI FAOLIYATINING RIVOJLANISH BOSQICHLARI TAHLILI 439-446

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

Максудов Улугбек Курбанович
ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ ФОРМИРОВАНИЯ АКТИВНОСТИ СТУДЕНТОВ В ИННОВАЦИОННЫХ И СТАРТАП-ПРОЕКТАХ В УСЛОВИЯХ МИРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ 447-453

Lutfillayev Maxmud, Egamberdiyeva Feruza
SUN'IY INTELLEKT TUSHUNCHASI, TARIXI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI 454-458

Haqberdiyev Baxtiyor Rustamovich
O'QUV FAOLIYATI TAMOYILLARIDA INTEGRATIV VA SINERGETIK YONDASHUVLAR 459-463

Jamolova Gulbadanbegim, Muhammadiyeva Elmera
TALABALARDA TAHLILIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI 464-468

Mamajanov Raxmatilla Yakubjanovich
TA'LIM JARAYONIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN KOMPLEKS FOYDALANISHNING METODIK TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH 469-478

Ishonkulov Ashraf Kurbonkulovich
GLOBALLASHUV SHAROITIDA TA'LIM JARAYONIDA INFORMAL TA'LIM YONDASHUVDAN FOYDALANISH ZAMONAVIY PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA 479-484

Esboganova Baxit Daribayevna
UMUMTA'LIM MAKTABLARDA CHIZMACHILIK DARSLARIDA O'QUVCHILARGA AMALIY MASHG'ULOTLAR OLIB BORISH METODIKASI 485-490

Kamalova Dilnavoz, Amurillayeva Munira
TEXNOLOGIYA DARSLARINI O'TISHDA SINFDAN TASHQARI ISHLARNI TASHKIL ETISHNING AHAMIYATI 491-495

Абдуллаева Дилдора Улугбековна
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ПРАВОВЫХ ДИСЦИПЛИН В ТЕХНИЧЕСКИХ ВУЗАХ 496-503

Xamidova Zaynura Ramazonovna
STEAM TA'LIM TEXNOLOGIYASINING TA'LIM JARAYONIDA QO'LLANILISHI VA RIVOJLANISHIDA PEDAGOGIK MUAMMOLAR 504-508

Mustayeva Guldora, Mustayeva Guliston
SCIENTIFIC FOUNDATIONS OF REFLECTION MECHANISMS IN PEDAGOGICAL ACTIVITY 509-514

Avazova Munisa
TA'LIM DIZAYNIDA O'QUVCHILARNING MOTIVATSIYASINI OSHIRISH: GAMIFIKATSIYA VA INTERAKTIV METODLARNING TA'SIRI 515-517

Abdullayeva Mohigul, Fazlitdinov Muhammadali
SUN'IY INTELLEKT VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARINING XXI ASRDAGI ROLI HAMDA ULARNING TURLI SOHALARGA TA'SIRINI O'RGANISH 518-521

Urinova Dilbar Abdusamat qizi
MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA TA'LIM FAOLIYATINI MODERNIZATSIYA QILISHDA TARBIYACHILARNING OTA-ONALAR BILAN ISHLASHINI TAKOMILLASHTIRISH MEXANIZMLARI 522-526

Turdaliyeva Qizlarxon Ilhomjon qizi
BOSHLANG'ICH SINFLARDA INGLIZ TILI O'QITISHNING FUNKSIONAL YONDASHUV METODLARI 527-532

Baratov Jo'raqo'zi Shukurjon o'g'li
BO'LAJAK MUHANDISLARNI TAYYORLASHDA AMALIY MASHG'ULOTLARDA NOSTANDART TOPSHIRIQLARDAN FOYDALANISH METODIKASI 533-539

Suvanova Gulbaxor Baxromovna
KO'P MILLATLI MAKTABLARDA MADANIYATLARARO KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISH STRATEGIYALARI: NAZARIY ASOSLAR VA AMALIY YONDASHUVLAR 540-543

Qarshiyeva Muborak, Karshiyev Jaxongir
BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING LINGVISTIK KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH ORQALI XALQARO BAHOLASH DASTURLARI(PIRLS)GA TAYYORLASH USULLARI 544-547

Djurayeva Nargis Narkulovna
BOSHLANG'ICH TA'LIM PEDAGOGIKASIDA O'QUVCHILARDA NAFOSAT TARBIYASINING O'RNI 548-552

Otabayev Iskandar Abdug'aniyevich
KREDIT-MODUL TIZIMI ORQALI O'QUV REJALARINI ISHLAB CHIQISH VA ULARNI AMALIY TATBIQ ETISH BOSQICHLARI 553-562

Bozorov Zokir, Ravshanova O'g'ilshod
BO'LAJAK MATEMATIKA FAN O'QITUVCHILARINING PLANIMETRIYA BO'YICHA KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA TALABALAR MUSTAQIL ISHLARINING ROLI 563-568

SCIENCE PROBLEMS.UZ

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari
Actual Problems of Humanities and Social Sciences
Volume 5 | Issue 5 | 2025
ISSN Online: 2181-1342

Received: 15 April 2025
Accepted: 1 May 2025
Published: 10 May 2025

Article / Original Paper

THE PROBLEM OF KNOWLEDGE IN THE TEACHINGS OF FAZL IBN AHMAD

Saipova Mavjuda Karimzhanovna
Associate Professor at Fergana State University

Abstract. This article presents a philosophical analysis of the problem of knowledge in the teachings of Fazl ibn Ahmad. It examines his views on the soul, purity, spirit, and the process of cognition as reflected in his works. The article substantiates the relevance of nurturing spiritually developed individuals and raising the spiritual level of youth in the process of building New Uzbekistan, drawing on the teachings of Rumi and especially the ideas of Fazl ibn Ahmad, which are particularly significant in today's complex era. Furthermore, the article highlights the importance of effectively utilizing the scientific heritage of Fazl ibn Ahmad to promote social development, enhance public well-being, and meet human needs.

Keywords: Islam, body, spirit, social sciences, development, universal interests, progressive development, moral values.

FAZL IBN AHMAD TA'LIMOTIDA BILISH MASALASI

Soipova Mavjuda Karimjanovna
Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Annotatsiya. Mazkur maqolada Fazl ibn Ahmadning bilish masalasining falsafiy tahlili haqida ma'lumotlar berilgan. Uning asaridagi nafs, poklik, ruh va bilish haqida fikrlar keltirilgan. Yangi O'zbekistonni barpo etishda Rumiy ta'limoti, ayniqsa, Fazl ibn Ahmad g'oyalari bilan bugungi murakkab zamonda yoshlarni ruhiy barkamol insonlar etib tarbiyalash, ma'naviy jihatdan yuksaltirish muhim vazifa bo'lib qolayotganligi asoslab berilgan. Shuningdek, maqolada hozirgi kunda Fazl ibn Ahmadning ilmiy merosidan samarali foydalanish ijtimoiy taraqqiyotda, jamiyat farovonligida va inson ehtiyojlarini qondirilishida muhim ahamiyat kasb etishi yoritilgan.

Kalit so'zlar: Islom, tana, ruh, ijtimoiy ilm, taraqqiyot, umuminsoniy manfaatlar, progressiv taraqqiyot, axloqiy qadriyatlar.

DOI: https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I5Y2025N28

Kirish. Bilish murakkab, ziddiyatli, turli xil darajalarda va shakllarda amalga oshadigan jarayondir. Uning dastlabki bosqichini hissiy bilish — insonning sezgi organlari yordamida bilish tashkil etadi. Bu bosqichda predmet va hodisalarning tashqi xususiyatlari hamda munosabatlari, ya'ni ularning tashqi tomonida bevosita namoyon bo'ladigan va shuning uchun ham inson bevosita seza oladigan belgilari haqida ma'lumotlar olinadi.

Ilmiy bilish borliqdagi predmet va hodisalarning qonuniyatlarini, ularning mohiyatini bilishdir. Ilmiy bilish, odatda ilmiy tadqiqotlar va ilmiy izlanishlar olib borish asosida amalga oshadi. Shu sababli ilmiy bilish uzoq davom etadigan, muayyan usullar va yo'llar bilan amalga oshiriladigan murakkab ziddiyatli bilishdir.

Aqliy bilish esa insonning predmet va hodisalarini tafakkur orqali umumlashtirib, mavhumlashtirib va konkretlashtirib, ularni fikrda bilishidir.

Intuitiv bilishda kishi biror narsa yoki hodisa haqida muayyan tasavvurlar va bilimlarga ega bo'lgan, uning fikri ma'lum muammo yoki masalani yechishga yo'naltirilgan, shu asosda o'z

fikrini rivojlantirayotgan bir paytda roʻy beradi. Intuitiv bilish ham inson bilish jarayonini muhim jihatini tashkil qiladi va uni borliqni bilishida muhim rol oʻynaydi. Intuitiv bilish, hissiy va mantiqiy bilishlardan farq qilib, u oʻz tabiatiga koʻra hech bir bevosita hissiy idroksiz va mantiqiy muhokamasiz biror bir yangi tasavvur yoki yangi fikrning birdaniga, kutilmaganda tugʻilishidir.

Insonni olamni idrok etishi oʻzlikni anglash bilan bogʻliq cheksiz va tengsiz lazzat baxsh etadi. Inson narsalarga haddan tashqari kuchli bogʻlangani uchun ham azob chekadi. Shuning uchun odamzod narsalardan butunlay uzoqlashishi, azob uqubatlarga giriftor qiluvchi oʻtkinchilik va oʻzgaruvchanlikka oʻrin boʻlmagan holatni izlashi lozim. Buddaviylik taьlimotida inson toʻla osoyishtalik va xotirjamlikka faqat nirvana holatida erishishi mumkin. Nirvana soʻzi “nirva” — puflash, oʻchirish (olovni) fe’lidan kelib chiqqan boʻlib, sifat tariqasida kelganda “gʻoyib boʻlgan”, “oʻlgan”, “barham topgan” degan ma’noni, ot boʻlib kelganda “gʻoyib boʻlish”, “intiho”, “mavjudlikning tugashi”, “lazzat”, “abadiy osoyishtalik” va nihoyat, qayta tugʻilishning muqarrarligidan qutulish [1] degan ma’noni anglatadi. Nirvanaga erishish osmonga yetishdan yuqoriroqdir, bu mislsiz osoyishtalik holatidir. Nirvana sababsizdir, biroq nirvanaga erishishning yoʻli, sakkiz oʻlchovli yoʻli bor. Nirvanaga sof aqlli, hissiy lazzatlanishlardan ozod odam erishadi. Shunday qilib, buddizmda karmani, shakl-shamoyilning oʻzgarish qonunini yengishning oʻziga xos axloqiy-kosmik vertikali shakllanadi. Insonning erkin ruhiy faolligi ijodiy asos hisoblanadi. Faol shaxs e’tiborga loyiq birdan-bir borliq sifatida talqin qilinadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Ibn Arabiy “Marotibu ulumil vahb” مراتب علوم الوهب(“Ilohiy ilmlar martabalari”) asarida ilmlarni ikkiga boʻladi. Birinchisi, biron vosita bilan egallanadigan ilmlar, ikkinchisi, vositasiz egallanadigan ilmlar. U yozadi: “Ey oliy himmatli solik, oliy ruhoniyat izlovchisi, bilginki, ilmlar beradigan ma’lumotiga qarab bir nechta sinflarga boʻlinsa-da, ular ikkita asosga taqaladi:

birinchidan, vosita bilan egallanadigan;

ikkinchidan, vositasiz egallanadigan.

Ilmlarning asl oʻzagi muqaddas zot bilan bogʻliq boʻlib, bu ilm idrokdan tashqari, fikr qamrab ololmaydigan va aqlga sigʻmas ilmdir” [2]. Ibn Arabiy oʻzining xulosalarini Qur’on oyatlari va paygʻambar hadislari bilan asoslaydi.

Fazl ibn Ahmad hissiy lazzatlarning aqliy lazzatlar bilan nisbati qanday? Va tirik jonga, uning hissiy lazzatlari qanday quvvatli boʻlsa, shunday lazzatni topish mumkinmi? — degan savolga quyidagicha javob beradi:

اگر پرسند که نسبت لذات حسی از لذات عقلی چگونه است؟ و کی ممکن باشد حیوان را که قوی تر است از لذات حسی لذتی تواند یافتن؟ در جواب گفته شود که معلوم محقق است که وصول حواس جسمیت به مدرکات محسوسه بواسطۀ جسم می باشد و این لذات حسی که می یابد به ادراک محسوسات می آید. چنانکه لذت آکل و شرب و جماع و غیر آن از مبصرات و مسموعات و مشمومات و ملموسات. و لذات حسی ازین اقسام بیرون نباشد.[3]

Mazmuni: Ma’lum va aniq bir haqiqat shuki, hissiy lazzatlar sezgi a’zolarining jism bilan bogʻliqligi tufayli paydo boʻladi. Hissiy idroklar jism vositasida seziladi va hissiy lazzatlar shunga muvofiq tugʻiladi. Masalan, taom yeyish, ichimlik ichish, jinsiy yaqinlik kabi lazzatlar hamda koʻrish, eshitish, hidlash va teginish (teri sezgilari) kabi hislardan kelib chiqadigan lazzatlar ham shular jumlasidandir.

Shunday ekan, hissiy lazzatlar bu koʻrsatilgan turlardan tashqariga chiqmaydi.

Demak, “hissiy lazzatlar” va “aql lazzatlari” orasida bir nechta asosiy farqlar mavjud. Hissiy lazzatlar — bu inson yoki hayvonning jismoniy hissiy organlari orqali olingan

taassurotlardan kelib chiqadi. Bu lazzatlar jismoniy sezgilarga asoslangan va ular odatda odam yoki hayvonning jismoniy holati bilan bog‘liqdir. Har qanday mavjudot hissiy lazzatlarning bir xil turlaridan — ko‘rish, eshitish, hidlash va boshqalardan lazzat oladi, ammo hayvonning jismoniy tuyg‘ularini ishga solishga yoki uning sezish qobiliyatiga qarab bu lazzatlarning darajasi farq qilishi mumkin.

Ichki ma’nosida hikmat bo‘lmagan ilmi zohirdir. Ichki ma’nosida hikmat bo‘lganda ilm ko‘ngilga lazzat bag‘ishlaydi, ma’qul bo‘ladi va tabiiy jarayonga tushadi, chunki aql bizning vujudimizda yaratilgan narsalardan bo‘lib, undan sodir bo‘ladigan nazar, inson tomonidan qabul qilish va uni tinchlantirish bo‘yicha, nafs istaklari darajasida turadi. Lekin har qachon u aql dalolati asosida mushohada yuritib, ichki ma’nodan voqif bo‘lsa va qalbi (ko‘ngli) ishonch hosil qilgandan keyin undan lazzatlansa, o‘shanda ma’rifat fiqhga aylanadi.

Mutafakkir inson hissiy bilishining faoliyati, tanaga ta’siri va unda aqliy bilish o‘rnini quyidagicha tushuntirib bergan:

البته بتحقیق بدانسته این که این حواس مدرکه که آلات اند مر ادراک لذات محسوسه را، وجود ایشان و ایجاد ایشان از نفس ناطق است که درین جسم کونی و این بنیت مرکبه و این هیکل مؤلف، این حواس را ترکیب و تألیف می کند چنانکه قوت باصره در چشم، و قوت ذایقه در زبان وحنک و حلق، و قوت لامسه درهمه اعضا.[3]

Mazmuni: Albatta, aniq ayon bo‘lgandirki, hissiy idroklar va ularning lazzatlarni sezish vositalari bo‘lgan hislar, haqiqiy ma’noda nafsning ta’siri bilan paydo bo‘ladi. Nafs notiqa (aqliy nafs) bu jismga hayot bag‘ishlab, uning tarkibini shakllantiradi va hissiy idrok vositalarini tartibga soladi. Shuning uchun ham ko‘rish qobiliyati (quvvat basira) ko‘zda, ta’m sezish qobiliyati tilda, tanglayda va tomoqda, teginish qobiliyati esa barcha a’zolarda shakllanadi. Bu nafsning jismdagi ta’siri tufayli bo‘lib, hislarni mukammal tartibga keltiradi hamda har bir hisning joyi va vazifasini belgilaydi.

Demak, insonning hissiy a’zolari (ko‘rish, eshitish, hidlash, tutish va ta’m bilish) nafs yoki ruh tomonidan shakllantiriladi va ularning faoliyati nafsga bog‘liqdir. Ya’ni, har bir hissiy a’zo — masalan, ko‘rish organi (ko‘z), ta’m bilish organi (til va tomoq), tutish organi (qo‘l va boshqa a’zolar) nafs (ruh) tomonidan tashkil etilgan va har bir a’zo o‘z vazifasini bajarishda nafsdan boshlanadi. Bu xulosaga ko‘ra, insonning hissiy taassurotlari faqat jismoniy a’zolar orqali emas, balki nafsning ta’siri bilan shakllanadi.

Natijalar. Dalil bo‘lgan, ya’ni isboti talab qilinmaydigan narsalar ba’zan hissiy (sezgi a’zolari bilan seziladigan) va ba’zan aqliy, ya’ni aql dalolatisiz qabul qilinmaydigan bo‘ladi. Masalan Alloh borligining oyatlari (nishonalari), payg‘ambarlarga tegishli mo‘jizalar.

Hayvonlar ham hissiyotda ularga tegishli hodisalar bo‘yicha ma’rifat (bilish)da insonlar bilan sherikdirlar. Ular o‘z bolalari, o‘z jinsidan bo‘lgan boshqa hayvonlarni, turib yashaydigan joylari va o‘tlovlarini bilishadi. Chunki ularda ham insonlar kabi havos (sezgi a’zolari) mavjud. Inson esa aqliy dalillar orqali tushunish xususiyati bilan boshqa jonzotlardan ajralib turadi. Dalil esa ba’zan tushuniladi va ba’zan esa yodlanadi. Yodlash - eslab qolish inson bilan hayvon orasida mushtarakdir, negaki ular ham hissiy dalillar, bir-biriga o‘xshagan narsalarni o‘z xotiralarida saqlaydi. Masalan, yosh bola Qur’onni uning ma’nosiga tushunmasdan yodlaydi, ajamlar (arab bo‘lmaganlar) Qur’onni yoddan biladi, lekin uning ma’nosiga tushunmaydi, qalb uchun yodlash tabiiy va fahmlash (tushunish) aqliy (jarayon)dir.

Muhokama. Fazl ibn Ahmad aqliy nafsni hissiy olamdan emas aqliy olamdan kelib chiqishini tahlil qiladi.

و باز محقق شده است که نفس ناطق از عالم عقلی است نه از عالم حسی. و این آلات که بدان ادراک لذات حسی می کند از بهر این جسم کونی و این عالم حسی کرده است به قوت و فرمان خالق تبارک و تعالی مدت مقام او درین عالم حسی . اکنون فاعلی که فرع فعل او در عالم کثیف ظلمانی، که عالم کون و فساد است و آن فعل عرضی اوست، چنین استبنگر که اصل فعل او در عالم عقلی، که معاد اوست و او را فعل ذاتی است، چگونه باشد و چه ادراک باشد مر موجودات را و وصول کردن به کنه حقایق اشیا و در یافتن چیزها را به ذات و حقیقت (آنها)، و مطلع گشتن او بر ذوات ملایکه و بر وجود باری — جلت عظمته — که صانع و خالق کل موجودات است تا اگر به حکم قیاس و موازنت گویی که جمله لذات حسی به اضافه با کمینه لذتی از لذات عقلی او خسیس تر از تمتع جعل باشد بر آنچه نجاست را مستولی شدن بر جمله ممالک عالم موازنتیدرست باشد و محال نباشد. و از برای این گفته است یکی از جمله محققان که: فیا لذة السعید المتصل بالملکوت الاعلی مشاهده للحق المحض و ما تتزل عنه. و این کفایت است درین معنی، والله اعلم بالصواب. [3]

Mazmuni: nafs notiqa (aqliy nafs) aqliy olamdan kelib chiqadi va u hissiy olamga tegishli emas. Bu nafs jismdagi hissiy lazzatlarni idrok qilish uchun nafaqat his-tuyg‘u a’zolarini yaratgan, balki ularni Oliy Xoliqning buyrug‘i bilan va bu hissiy olamdagi muvaqqat mavqeyini e’tiborga olgan holda tashkil qilgandir.

Alloh insonga aql, besh sezgi, shuur, iroda bergan; sa’y-harakat, baxt-saodatga eltuvchi yurak berib, uni ezgulikka da’vat etadi, ya’ni bunda dil Alloh makoni ekanligi ta’kidlanadi. G‘azzoliy shuni ta’kidlaydiki, xudoga nisbatan “Nur” atamasini qo‘llash haqiqiy voqelikni ifodalaydi, negaki, nurli ashyolar majoziydirlar. Biz ko‘z va aqlni shuning uchun nur deb ataymizki, ular ashyolarni aniq bir-biridan ajratib, idrok etishimizga imkon beradilar. Shunga binoan aqlni birinchi o‘rinda nur, deb atasak bo‘ladi. Zero, u ashyolarni aniqlashdan tashqari o‘zini nima ekanligini ham ma’lum qiladi hamda makon va zamonning sharoitiga ham tobe bo‘lmaydi. Natijada, hamma narsadan ko‘ra, xudoga o‘xshab qoladi (shu tartibda ehtimol birinchi aytilgan so‘zning sirini topish mumkin bo‘lar), ya’ni xudo tabiatan Odamni o‘zining suratiga o‘xshab yaratgan [4].

Mutafakkir aqliy nafs va uning yuqori maqomi quyidagicha falsafiy ochib beradi:

Arabchasi: و باز محقق شده است که نفس ناطق از عالم عقلی است نه از عالم حسی. و این آلات که بدان ادراک لذات حسی می کند از بهر این جسم کونی و این عالم حسی کرده است به قوت و فرمان خالق تبارک و تعالی مدت مقام او درین عالم حسی . اکنون فاعلی که فرع فعل او در عالم کثیف ظلمانی، که عالم کون و فساد است و آن فعل عرضی اوست، چنین استبنگر که اصل فعل او در عالم عقلی، که معاد اوست و او را فعل ذاتی است، چگونه باشد و چه ادراک باشد مر موجودات را و وصول کردن به کنه حقایق اشیا و در یافتن چیزها را به ذات و حقیقت (آنها)، و مطلع گشتن او بر ذوات ملایکه و بر وجود باری — جلت عظمته — که صانع و خالق کل موجودات است تا اگر به حکم قیاس و موازنت گویی که جمله لذات حسی به اضافه با کمینه لذتی از لذات عقلی او خسیس تر از تمتع جعل باشد بر آنچه نجاست را مستولی شدن بر جمله ممالک عالم موازنتیدرست باشد و محال نباشد. و از برای این گفته است یکی از جمله محققان که: فیا لذة السعید المتصل بالملکوت الاعلی مشاهده للحق المحض و ما تتزل عنه. و این کفایت است درین معنی، والله اعلم بالصواب. [3]

Mazmuni: Bu yerda muhim masala shundaki, hissiy lazzatlar nafsning fe’llarining faqat bir qismi bo‘lib, ular bu jismoniy, zulmatli olamdagi fe’llardir. Ammo haqiqiy fe’l va asosiy lazzatlar nafsning aqliy olamdagi faoliyatida mujassam bo‘lib, bu lazzatlar uning zotiy fe’llaridir. Bu nafs aqliy olamda mavjudotlarning haqiqatlarini bilib olish, Molikul-Mulk bo‘lgan Alloh taoloni idrok qilish, farishtalarning haqiqatlarini anglashga intiladi.

Insonning idrok etish quvvati his-tuyg‘udan boshlanib, aql bilan tugallanadi. Aql narsalar tarkibidan to‘plangan natijalar vositasida bilish ufqlarini benihoyat darajada kengaytiradi. Ammo payg‘ambarlar va maxsus malakaga ega bo‘lgan avliyolar nabiylikning muqaddas ruhi, deb atalgan fazilatga ega bo‘lib, uning vositasida “g‘aybdagi lavhlar, oxiratdagi hukmlar, osmonlar va zamindagi malakutlarning bir qismidan, hatto qisman rabboniy maorifdan ham” ogoh bo‘ladilar. Kimki, bunday malakaga ega kishilar borligiga shubha bildirsa, uni she’r yoki musiqani eshitishdan bebahra odamga o‘xshatish mumkin bo‘ladi. Negaki,

bunday kishilar san’atning ushbu qoliplarini idrok etishga qodir boʻlmagan boʻladilar. Bundaylar loaqal shunday imkoniyat borligiga ishonishlari lozim.

Fazl ibn Ahmad aqliy lazzatlar va hissiy lazzatlar oʻrtasidagi farqni quyidagicha tahlil qiladi.:

و باز محقق شده است که نفس ناطق از عالم عقلی است نه از عالم حسی. و این آلات که بدان ادراک لذات حسی می کند از بهر این جسم کونی و این عالم حسی کرده است به قوت و فرمان خالق تبارک و تعالی مدت مقام او درین عالم حسی . اکنون فاعلی که فرع فعل او در عالم کثیف ظلمانی، که عالم کون و فساد است و آن فعل عرضی اوست، چنین استبنگر که اصل فعل او در عالم عقلی، که معاد اوست و او را فعل ذاتی است، چگونه باشد و چه ادراک باشد مر موجودات را و وصول کردن به کنه حقایق اشیا و در یافتن چیزها را به ذات و حقیقت (آنها)، و مطلع گشتن او بر ذوات ملایکه و بر وجود باری — جلت عظمته — که صانع و خالق کل موجودات است تا اگر به حکم قیاس و موازنت گویی که جمله لذات حسی به اضافه با کمینه لذتی از لذات عقلی او خسیس تر از تمتع جعل باشد بر آنچه نجاست را مستولی شدن بر جمله ممالک عالم موازنتیدرست باشد و محال نباشد. و از برای این گفته است یکی از جمله محققان که: فیا لذة السعید المتصل بالملکوت الاعلی مشاهده للحق المحض و ما تنزل عنه. و این کفایت است درین معنی، والله اعلم بالصواب. [3]

Mazmuni: Hissiy lazzatlar bilan aqliy lazzatlar oʻrtasidagi farq shunchalik kattaki, aqliy lazzatlarning eng kichik biri hissiy lazzatlar oldida shunday yuqori maqomdadirki, uni tanqid qilishga qiyos qiladigan boʻlsak, bu hissiy lazzatlar, goʻyo, johillikdan bahra olish kabi beqadr boʻlib qoladi. Shu sababli bir muhaqqiqning quyidagi soʻzlari juda ta’sirlidir: “Oliy malakut bilan bogʻlangan baxtiyor insonning lazzati — mutlaq haqiqatni mushohada qilish va u haqiqatdan hech narsa kamaymasligidir”.

Xulosa. Demak, nafsning maqomi shunday yuksakki, hissiy lazzatlar aqliy lazzatlar oldida hech narsa emas. Va bu miqdorda mavzuni yoritish kifoyadir. Vallohu a’lam bissavob.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Лестер. Р.Ч. Буддизм. // Религиозные традиции мира. Б., 1997. 147-б.
2. Болтаев А.А. Муҳйиддин Ибн Арабийнинг ижтимоий-фалсафий қарашлари. Бухоро, 2023. – Б.56.
3. فضل بن احمد بن خلف بخاري. عدةالعقول و عمدة المعقول في ايضاح مباني الاصول. مشهد, چاپ موسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی. 1371ه.ش-1993م. 41ص
4. Ғаззолий, Абу Ҳомид. Мушкот ул-анвор. –Қоҳира, 1961. –Б.51.
5. Sobirovich, T. B. (2023). Basic Criteria for Building the Third Renaissance in Uzbekistan. Asian Journal of Applied Science and Technology (AJAST), 7(1), 149-157.
6. Sobirovich, T. B. (2024). Renewal of Societal Ideosphere: An Analytical Study of Medieval Philosophical Thought. Philosophy, 8(3), 12-18.
7. Sobirovich, T. B. (2024). Exploring the Ideosphere: A Comprehensive Examination of Eastern Philosophical Perspectives and Their Societal Reflections.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat roʻyxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyogʻoch koʻchasi, 70/10-uy. Elektron manzil: scienceproblems.uz@gmail.com

Bogʻlanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).